

PINTORS MONTBLANQUINS DEL CINC-CENTS

Sofia MATA DE LA CRUZ

INTRODUCCIÓ

La bonança econòmica de què va gaudir la vegueria de Tarragona durant el segle XVI es va veure reflectida també a la Conca de Barberà. La vila de Montblanc i la seva vegueria van seguir un procés de desenvolupament econòmic i demogràfic, especialment al llarg de la segona meitat del segle, paral·lel al que s'havia esdevingut al Camp de Tarragona, afavorit pel ressorgiment agrícola i la reactivació del comerç i de la ramaderia. La vegueria de Montblanc tenia una menor densitat humana que la de Tarragona, però el seu territori era més extens, ja que incloïa, a més de la comarca de la Conca de Barberà, part de les comarques de les Garrigues i l'Urgell, i part també de l'Alt Camp i el Priorat.¹ Si bé durant la primera meitat del segle el desenvolupament de la vegueria de Montblanc va ser lent, el fogatge de l'any 1553 indica que Montblanc ja es trobava entre les poblacions amb major nombre d'habitants de Catalunya.² D'igual manera, els escassos artistes

1 IGLÉSIES, J.: *La població de les vegueries de Tarragona, Montblanc i Tortosa, segons el fogatge de 1496* (Rosa de Reus, 66) Reus, 1987, p. 45-47.

2 SALES, N.: *Els segles de la decadència. Segles XVI-XVIII* (Història de Catalunya, IV) (dirigida per Pierre Vilar) Barcelona, 1994 (3a ed.) p. 252.

montblanquins de la primera meitat del segle van haver de marxar a altres contrades per poder treballar, mentre que el desenvolupament de la segona meitat del segle va ser prou positiu per a la producció pictòrica, ja que l'economia més activa i el major índex demogràfic van afavorir l'establiment d'una sèrie de tallers, no gaire nombrosos, però sí molt actius.

PINTORS DE MONTBLANC ACTIUS EN EL SEGLE XVI

Joan Albiols era un pintor nascut a Montblanc, però del qual només es coneix la seva activitat a Tarragona. Fill dels montblanquins Gabriel Albiols i Blanqueta, Joan Albiols es va dedicar a la pintura de retaules, vitralls i miniatures. L'any 1500 ja estava establert a Tarragona, on està documentada la seva labor professional, especialment relacionada amb la catedral. El 7 d'octubre de l'any 1500 va cobrar 1 lliura per haver restaurat la peanya de la "roca de santa Tecla", una talla al·legòrica de la titular que sortia a les processons. Aquell mateix any va pintar un retaule per a la catedral. En 1502 va cobrar el dot de la seva esposa, Margarida. El 29 d'agost del mateix any va cobrar 3 lliures i 2 sous per pintar les portes d'un retaule portàtil que es portava en processó dins de la catedral. Una nota documental indica que se li devien "les vinyetes del missal", la qual cosa indica que es dedicava a la il·lustració de llibres. El mateix document parla del seu treball en un vitrall del cimbori. També l'any 1502 va restaurar la policromia d'una imatge de la Mare de Déu que es portava en processó el 15 d'agost. La següent notícia referent a Joan Albiols és de l'any 1515, quan es va associar amb el pintor tarragoní Pere Homdedéu per renovar la pintura de la bandera de la confraria d'hortolans de Tarragona. L'any 1528 continuava actiu, ja que es va associar novament amb Pere Homdedéu, però també amb els reusencs Jaume Segarra i Francesc Olives, per pintar la bandera de la confraria de Sant Lluís de Tarragona. L'associació professional amb Francesc Olives va esdevenir, l'any 1539, una relació familiar, ja que una filla de Joan Albiols es va casar amb l'esmentat pintor. No es coneixen més notícies d'aquest pintor montblanquí vinculat a Tarragona.³

³ Sobre Joan Albiols, vegeu CAPDEVILA I FELIP, S.: *Santa Magdalena de Bell-lloch*, Tarragona, 1928, p. 38. Id: *La Seu de Tarragona. Notes sobre la construcció, el tresor, els artistes, els capitulars*, Barcelona, 1935, p. 100, 112 i 113. VILASECA BORRÀS, M.L.: "Dos pintores reusenses del siglo XVI, Joan Arnaldís y Francesc Olives", *Revista del Centre de Lectura* (Reus) IV (1953) p. 110. Id: *El Gremi de Blanquers i Assaonadors de Reus* (Rosa de Reus, 7) Reus, 1954, p. 176. AINAUD DE LASARTE,

No es troben més dades de pintors relacionats amb Montblanc fins al 15 de gener de l'any 1541, quan **Jeroni Rua**, que consta com a veí de la vila ducal, signa les capitulacions per dur a terme un retaule dedicat a la Mare de Déu, destinat a l'església parroquial de la Guàrdia dels Prats, obra que s'havia de realitzar abans del 15 de juny de l'any següent. Amb Jeroni Rua va signar el contracte un frare mercedari, anomenat **Mestre Gil**, d'origen flamenc i establert al convent de la seva orde, a Agramunt. Ambdós cobrarien 165 lliures d'or per la seva feina. De les capitulacions es dedueix que la tasca de Jeroni Rua consistia a aixecar l'estructura del retaule i realitzar la talla, la imprimació, la preparació i el daurat, mentre que el mercedari quedava encarregat de la part pictòrica, utilitzant la tècnica de la pintura al tremp. Ambdós es van comprometre també a realitzar la policromia d'una imatge de la Mare de Déu. Ara per ara, es tracta de l'única obra coneguda d'aquests dos pintors, la qual fou encarregada per Beatriu d'Ivorra, castlana de Montblanc, i que va desaparèixer en una època indeterminada.⁴ Tot i això, la meticulosa descripció de les escenes feta a les capitulacions permet saber que a la predel·la hi havia tres taules, amb la Lamentació, l'Oració a l'hort i el Sant Enterrament, i que la fornícula central allotjava la imatge de la Mare de Déu que havien de policromar, al voltant de la qual anaven col·locades vuit taules, superposades quatre a cada banda, amb els episodis de l'Anunciació, el Naixement, l'Adoració dels Reis i la Presentació al temple, a un costat, i, a l'altre, la Resurrecció, l'Ascensió, la Pentecosta i l'Assumpció. Sobre la fornícula central es disposaven dues taules més, amb els episodis de la Coronació de Maria i un Calvari, aquest al remat. Als guardapols es representaven sant Sebastià i sant Blai. Als pintors se'ls va imposar la iconografia, la indumentària dels personatges representats, els colors que havien d'usar, els tipus de paisatge dels fons, etc. Aquest control tan estricte respon a la presència, en representació de Beatriu d'Ivorra, de l'historiador mossèn Baltasar Junça, beneficiat de

J.: *La pintura dels segles XVI i XVII* (L'Art Català, II) Barcelona, 1958, p. 81. TOMÀS ÀVILA, A.: *El culto y la liturgia en la catedral de Tarragona*, Tarragona, 1963, p. 133. GARRIGA, J. (amb la col·laboració de M. CARBONELL): *L'Època del Renaixement. El segle XVI* (Història de l'Art Català, IV) Barcelona, 1986, p. 78. GUDIOL RICART, J. – ALCOLEA BLANCH, S.: *Pintura gòtica catalana*, Barcelona, 1987, p. 184. COMPANYS, I.: "Documentació", a AINAUD DE LASARTE, J. et. alt: *Els vitralls del monestir de Santes Creus i la catedral de Tarragona* (Corpus Vitrearum Medi Aevii, 3) Barcelona, 1992, p. 186 i 208.

⁴ Possiblement fou retirat el segle XVII, quan l'abat de Santes Creus va fer donació a l'església de la Guàrdia dels Prats del retaule major gòtic pintat per Pere Serra, Guerau Gener i Lluís Borrassà (Museu Diocesà de Tarragona).

l'església parroquial de Cervera, que va ser qui va aconsellar els jurats de la Guàrdia dels Prats.⁵

A partir dels anys centrals del segle XVI Montblanc comença a destacar com un actiu centre pictòric, constituït per uns quants artistes molt prolífics, que van pintar retaules per a la mateixa població i també per a les circumdants.

Entre aquests destaca **Antoni Barraí**. Montblanquí d'origen, potser procedia d'una nissaga de pintors.⁶ Vers 1564-1566 va pintar al tremp un retaule, dedicat a la Mare de Déu del Roser, a la paret de l'absis del santuari del Roser de Vallmoll.⁷ Les restes de les pintures es conserven encara en gran part. Els temes es distribueixen al voltant d'una fornícula central, i en origen estaven separats per muntants aplicats directament a la paret, per simular l'estructura arquitectònica d'un retaule exempt. Presenta les figures de sant Domènec de Guzman, a l'esquerra, i sant Roc, a la dreta. A la part superior, el Miracle del cavaller de Colònia, a l'esquerra, i l'Aparició de la Mare de Déu del Roser, a la dreta. El cim del retaule està ocupat per un Calvari, flanquejat per l'Àngel de l'Anunciació a l'esquerra i la Mare de Déu a la dreta. L'obra sembla haver estat una solució provisional, tot esperant col·locar un retaule exempt definitiu, tal com va succeir pocs anys després, quan es va encarregar de fer-lo Jaume Bas. Les pintures d'Antoni Barraí va quedar amagades fins el 1936, que van aparèixer quan fou desmuntat el retaule major.

Tot i que fins ara s'ha cregut que es tractava d'una obra anònima, el retaule de la capella del Roser de Valls —destruït l'any 1936, però del qual es conserven unes fotografies— podria relacionar-se amb Antoni Barraí, després de fer una comparació amb les pintures del santuari del Roser de Vallmoll. Cal recordar, d'antuvi, la proximitat geogràfica entre Valls i Vallmoll. També, que es tracta de dues obres contemporànies, ja que la de Valls fou contractada l'any 1566,⁸ data en la qual està documentada la

5 Sobre Jeroni Rua i Mestre Gil, vegeu DURAN ISANPERE, A.: "Mestre Jeroni Rua de Montblanc i un frare mercedari, pintors de retaules", *Boletín Arqueológico de Tarragona* (Tarragona) 45 (1933) p. 265-270.

6 L'any 1519 un Antoni Barraí —potser l'avi o el pare del pintor de Montblanc— constituïa, juntament amb altres pintors, les ordinacions del col·legi de pintors de Barcelona. Vegeu GUDIOL I CUNILL, J.: "El Col·legi de pintors de Barcelona a l'època del Renaixement", *Estudis Universitaris Catalans* (Barcelona) II (1908-1909) p. 148.

7 PINYES, R.: *Monografia de l'Ermida de la Mare de Déu del Roser, de Vallmoll*, Montblanc, 1935, p. 25-26. IV *Centenari del Roser de Vallmoll*, Vallmoll, 1966. GAVALDÀ, A.: *El llibre de Vallmoll*, Valls, 1983, p. 146. GARRIGA, *L'Època del Renaixement...*, ob. cit., p. 204.

8 MARTINELL, C.: *Capella de Nostra Senyora del Roser i ses pintures en rajoles vidriades*, Valls, 1924, p. 24-35, on es reproduïx la documentació en relació amb l'obra, la qual silencia l'autor de les pintures. SERRA BOLDÚ, V.: *Llibre d'Or del Rosari a Catalunya*, Barcelona, 1925, p. 321-322.

presència d'Antoni Barraï a la capital de l'Alt Camp. Però el més important és la sèrie de coincidències estilístiques entre totes dues obres, cosa que permet pensar plausiblement en una intervenció d'Antoni Barraï al retaule de Valls. Hi ha molts punts de contacte entre les dues escenes del Calvari, i idèntics tipus de figures i d'indumentària, nimbes, etc. a la resta de les taules. El retaule de Valls era molt més complex que el que havia pintat Antoni Barraï a Vallmoll, amb divuit taules que mostraven els quinze Misteris del Rosari, completats amb sant Francesc, sant Domènec de Guzman i sant Pere Màrtir. La recomposició proposada per Cèsar Martinell mostra un retaule amb les taules distribuïdes en dos grups de quatre a ambdós costats de la fornícula central, un segon cos format per tres taules al centre i dos cartabons als extrems, i una taula superior. La predel·la hauria estat formada per quatre taules. En els anys 1612 i 1634 el retaule es va modificar, i es van afegir més taules.

L'any 1566 Antoni Barraï contractava amb els jurats de Puigpelat la pintura d'un retaule dedicat a sant Cristòfor,⁹ amb la condició de realitzar l'obra de manera semblant a la del santuari del Roser de Vallmoll. Entre 1571 i 1572 va contractar amb la confraria del Roser de Vinaixa, per 24 lliures, la pintura d'un retaule dedicat a la Mare de Déu del Roser.¹⁰ Destruït l'any 1936, les fotografies que se'n conserven mostren una fornícula central amb una imatge de talla de la Mare de Déu del Roser, al voltant de la qual es distribuïen quatre taules, dues a cada banda, amb Misteris del Rosari, un Calvari al cim, flanquejat per l'episodi de l'Anunciació, separat en dues taules a cada banda, i una predel·la amb el Miracle del cavaller de Colònia al centre, i sant Domènec de Guzman i san Roc als costats. Les fotografies tornen a posar en evidència les composicions frontals i poc hàbils d'Antoni Barraï.

El retaule del Roser de Fontscaldes¹¹ sembla que també es pot relacionar amb l'estil d'Antoni Barraï. Datat al guardapols l'any 1572, presentava una fornícula central amb una talla de la Mare de Déu del Roser, amb set taules al voltant que mostraven altres tants Misteris del Rosari, un Pare Etern

BATLLE, P.: *Los Monumentos Arqueológicos y tesoro artístico de Tarragona y su provincia durante los años 1936-1939. Memoria de la Real Sociedad Arqueológica Tarraconense*, Poblet, 1942, p. 78-79.

PARÍS, J.: "La capella del Roser de Valls i les rajoles de la batalla de Lepant", *Quaderns de Valls*, (Valls) 1 (1990) p. 3-24.

9 MORAGAS, F.: "L'art, els artistes i els artesans de Valls", *Estudis Universitaris Catalans* (Barcelona) XIX (1934) p. 286. PINYES, *Monografia de l'Ermita...*, ob. cit., p. 25-26.

10 BATLLE, *Los Monumentos...*, ob. cit., p. 82. ID: "Una obra documentada de Antonio Barry", *Boletín Arqueológico de Tarragona* (Tarragona) XLIV (1944) p. 17-22, lám. V.

11 Vegeu SERRA I BOLDÚ, *El llibre d'Or...*, ob. cit., lám. XXXVII. BLASI I VALLESPINOSA, F.: *Santuariis marians de la diòcesi de Tarragona*, Reus, 1933, p. 200.

al cim i una predel·la amb el Miracle del cavaller de Colònia al centre, flanquejat per sant Roc i santa Maria Magdalena a l'esquerra i sant Cosme i sant Damià a la dreta. Estilísticament molt proper als retaules de Vallmoll, Valls i Vinaixa, fou destruït l'any 1936.

L'any 1574 possiblement el pintor devia treballar al Pla de Santa Maria, ja que, trobant-se en aquesta població, reconeixia tenir un deute amb un sastre de Valls.¹² Els anys 1588 i 1600 encara hi ha notícies documentals d'Antoni Barraï, que el situen a la seva població d'origen. No es tenen més dades d'aquest pintor, prolífic però de limitades aptituds, encara molt proper als esquemes gòtics, amb un dibuix previ elemental que utilitza una línia fosca per delimitar els contorns, i que compensa la pobresa de les seves composicions amb l'ús abundant de l'or.¹³

Pel que fa a altres pintors montblanquins només se'n coneixen unes minses dades documentals. Seria el cas de **Jaume Bori**, que havia contractat un retaule amb els jurats de Tarrès, però, com que aquests no van acomplir el seu compromís, va demanar satisfacció el 25 de juny de 1584.¹⁴ Signa com a testimoni el pintor vallenc Bernat Vidal, documentat entre 1584 i 1629.

El pintor montblanquí més conegut del moment és **Cristòfor Hortonedada**. De qualitats modestes, paradoxalment el seu nom figura a tots els tractats d'història de la pintura catalana gràcies al costum de signar i datar les seves obres. Recentment, a més, diversos investigadors han donat a conèixer dades documentals que, a poc a poc, van ampliant la nòmina de la seva producció. Originari de Montblanc, residia a la mateixa vila ducal, on hauria tingut el seu taller. De les seves circumstàncies biogràfiques es coneix poca cosa. Va ser pare del també pintor Acaci Hortonedada —actiu ja ben iniciat el segle

12 COMPANYS, I – VIRGILI, M.J.: *L'església romànica del Pla de Santa Maria*, Tarragona, 1993, p. 23.

13 Sobre Antoni Barraï, vegeu també ANGULO, D.: *Pintura del siglo XVI* (Ars Hispaniae, XII) Madrid, p. 179. GUDIOL RICART – ALCOLEA BLANCH, *Pintura gòtica...*, ob. cit., p. 184. FELIP, J.: "El retaule de santa Anna i els pintors renaixentistes montblanquins", *Full Parroquial. Montblanc*, 1120 (3 octubre 1999) p.2.

14 RICOMÀ, F.X.: "Notes d'arxiu. Artistes del Cinc-cents de l'Arquebisbat de Tarragona", *Quaderns d'Història Tarraconense*, VI (1987) p. 131-134.

15 Sobre Acaci Hortonedada, l'activitat del qual ultrapassa els límits cronològics del present treball, vegeu LLAÑO, E.: *Inventario artístico de Tarragona y su provincia*, III, Madrid, 1983, p. 228. GARRIGA, *L'Època del Renaixement...*, ob. cit., p. 204. AVILA, Ana – SANTAMARÍA, Ariel: "Las pinturas del retablo mayor de la prioral de Reus", *Boletín del Museo e Instituto Camón Aznar* (Saragossa) XLII (1990) p. 44-47. FELIP, "El retaule de Santa Anna...", ob. cit., p. 2. LLAÑO, E.: *La prioral de Sant Pere de Reus. El último gótico ante la llegada del Renacimiento*, Tarragona, 1992, p. 55-58, 60 i 156. MATA, S.: "El pintor montblanquí Cristòfor Hortonedada (actiu entre 1586 i 1624)", *Aplec de Treballs. Centre d'Estudis de la Conca de Barberà* (Montblanc) 12 (1994) p. 77-103. ID: "El pintor Acaci Hortonedada i l'escultor Agustí Pujol II a Alcover (1621-1624). El Sant Crist i les pintures del cambriol de l'església de la Sang", *Butlletí del*

XVII¹⁵—i d'Isabel, la qual, casada amb el metge Francesc Bosch, va tenir una filla, Caterina Isabel Bosch, que va professar com a novícia al monestir de la Serra, a Montblanc. L'any 1622, després d'una llarga vida professional, Cristòfor Hortonedada va poder comprar una casa a Montblanc, edifici que anys a venir seria venut pel seu fill Acaci. Determinats detalls en el cobrament d'algunes de les obres, com el fet que rebés part del que se li devia en espècies, indiquen la seva modèstia i també la dels seus clients.

La primera obra coneguda del pintor és un retaule dedicat a la Mare de Déu del Roser¹⁶ que va pintar per a Alcover, població amb la qual va tenir prou relació professional, igual que faria el seu fill Acaci Hortonedada uns anys més endavant. El retaule es va pintar vers l'any 1585 i amb la col·laboració del pintor Joan Baixet, resident a Alcover. L'any següent, i per a la mateixa població, va pintar un retaule dedicat als sants Cosme i Damià,¹⁷ obra encarregada per a la confraria de peraires, que, l'any 1596, li va encarregar la policromia d'una imatge de sant Pere. En 1586 va cobrar 40 lliures i 20 diners de la confraria del Roser de la Guàrdia dels Prats per la pintura d'un retaule dedicat a la Mare de Déu del Roser.¹⁸

La següent notícia és de l'any 1599, quan va signar i datar un retaule dedicat a sant Llorenç per a l'església parroquial de Rocallaura, obra custodiada avui al Museu Diocesà de Tarragona.¹⁹ L'obra s'ha conservat

Centre d'Estudis Alcoverencs (Alcover) 76 (1996) p. 15-37. BOSCH, J. – GARRIGA, J.: *El retaule major de la prioral de Sant Pere de Reus*, Reus, 1997, p. 70-75, 122-127 i 164. CAVALLÉ, J.: "Dues notícies sobre l'activitat de Cristòfol Hortonedada", *El temps sota control. Homenatge a F. Xavier Ricomà Vendrell*, Tarragona, 1997, p. 213-214. ID: "Entre la guerra civil del s. XV i la guerra dels Segadors", *Alcover, una història*, Alcover, 1997, p. 135 i 136. SÁNCHEZ REAL, J.: "Los artistas Ortoneda. Datos sobre los mismos (siglos XV-XVII)", *Miscel·lània en homenatge a Joan Ainaud de Lasarte*, I, Barcelona, 1998, p. 391-393.

16 SÁNCHEZ REAL, "Los artistas Ortoneda...", ob. cit., p. 392.

17 SERRA VILARÓ, J.: "Notas de archivo sobre cosas de arte (pintores, escultores, plateros)", *Boletín Arqueológico de Tarragona* (Tarragona) L (1950) p. 142. MATA, S.: "Presentació de Jesús al temple", *Pallium* (catàleg de l'exposició), Tarragona, 1992, p. 203, cat. 158. ID: "El pintor montblanquí...", ob. cit., p. 77-103. ID: "El pintor Acaci Hortonedada...", ob. cit., p. 15-37.

18 PUIG, R.: "L'arxiu parroquial de la Guàrdia dels Prats, un fons documental fragmentat", *Aplec de Treballs. Centre d'Estudis de la Conca de Barberà* (Montblanc) 17 (1999) p. 139.

19 ARCO, A. del: "Memoria descriptiva del Museo Diocesano", *Boletín Arqueológico de Tarragona* (Tarragona) VII (1915) p. 19. BOFARULL, J.: *Catálogo manuscrito del Museo Diocesano de Tarragona*, Tarragona, 1929, p. 154. ID: "Els Ortonedes i el nostre Museu Diocesà", *Tarragona Pintoresca i Monumental* (Tarragona) 1 (1930) p. 4. BATLLE, P.: "Las pinturas góticas de la catedral de Tarragona y de su Museo Diocesano", *Boletín Arqueológico de Tarragona* (Tarragona) LII (1952) p. 218, cat. 36. ANGULO, *Pintura del siglo XVI...*, ob. cit., p. 341. AINAUD, *La pintura dels segles XVI...*, ob. cit., p. 86. CAMÓN AZNAR, J.: *La pintura del siglo XVI* (Summa Artis, XXIV), Madrid, 1970, p. 347. GARRIGA, *L'Època del Renaixement...*, ob. cit., p. 204. AVILA – SANTAMARÍA, "Las pinturas del retablo mayor...", ob. cit., p. 47, nota. MATA, "Presentació de Jesús ...", ob. cit., p. 203, cat. 158. ID: "El pintor montblanquí...", ob. cit., p. 77-103. ID: "El pintor Acaci ...", ob. cit., p. 15-37.

quasi íntegra, a excepció de la predel·la, i presenta un timpà triangular al cim amb la figura del Pare Etern, un cos central organitzat al voltant d'una fornícula —avui buida però que en origen hauria estat ocupada per una talla del sant titular—, als costats de la qual es disposen quatre taules amb episodis de la vida del sant. A l'esquerra, el Suplici de sant Llorenç i la Guarició del cec Crescenci, amb el repartiment dels tresors de l'Església i, a la dreta, el Martiri de sant Llorenç a la graella i la Flagel·lació de sant Llorenç. S'ha conservat el sagrari, que tot i que ha perdut la porta, mostra als laterals les figures de sant Pau i sant Pere. La firma del pintor i la data, *XPOFORUS ORTONEDA P(inxit) A(nno) D(omini) 1599*, apareixen escrites amb lletres capitulars a la imposta de l'arc del fons de la taula on es representa el suplici de sant Llorenç a la graella.

Cristòfor Hortonedà, com molts dels pintors que li foren contemporanis, es va inspirar en diversos gravats d'origen italià que reproduïen obres dels grans mestres del Renaixement. Per a l'escena de la Flagel·lació de sant Llorenç, va copiar la figura del botxí de l'esquerra del gravat de la Flagel·lació de Crist d'Adamo Ghisi segons Miquel Àngel. El Martiri de sant Llorenç a la graella s'inspira, sobretot pel que fa a la figura de sant Llorenç —la postura del sant sobre la graella, amb el braç aixecat, i la del botxí que atia el foc—, en el gravat d'idèntic tema de Marcantonio Raimondi segons Baccio Bandinelli. La taula del Suplici del sant Llorenç revela la font literària en la qual es va inspirar el pintor. El suplici amb plaques incandesents, que els botxins apliquen als costats del sant, correspon a una interpolació de la versió rossellonesa de la Llegendà Daurada, on aquest turment concret es descriu amb detall: “launes de ferro cremans en los costats”. Un altre detall iconogràfic del retaule es troba a la taula del Repartiment dels béns de l'Església, ja que simultàniament apareix l'episodi de la Guarició del cec Crescenci, una raresa que poques vegades es veu fora dels cicles laurentins italians.²⁰

Entre 1601 i 1603 possiblement va pintar el retaule dedicat a santa Anna,²¹ obra que en origen es trobava a la capella de Sant Salvador de

20 Vegeu BANGO, I: “Iconografía de san Lorenzo en España hasta el siglo XVI. De la realidad histórica a la ilustración de una leyenda hagiográfica”, *El Escorial en la Biblioteca Nacional (IV Centenario del Monasterio del Escorial)* (catàleg de l'exposició), Madrid, s/d [1985] p. 369-419.

21 BADIA, F.: “Els monuments i objectes d'interès artístic desapareguts o destruïts l'any 1936 a Montblanc”, *Aplec de Treballs. Centre d'Estudis de la Conca de Barberà* (Montblanc) 9 (1989) p. 112. FELIP, “El retaule de Santa Anna...”, ob. cit., p. 2. MATA, “El pintor montblanquí...”, ob. cit., p. 77-103. FELIP, J.: “Una taula pintada possiblement pertanyent al retaule de la confraria de Santa Anna (1601-1603)”, *Full Parroquial. Montblanc*, 1120 (3 octubre 1999) s/p.

l'església de l'hospital de Santa Maria Magdalena de Montblanc, i que avui es guarda a la capella del Baptisteri de Santa Maria. La confraria de Santa Anna de Montblanc va contractar l'obra amb un pintor, el nom del qual no s'esmenta, però l'estil i les característiques del qual denoten la mà de Cristòfor Hortonedà. El retaule, del qual ha desaparegut la part superior, havia de tenir una taula central amb el tema de la Transfiguració —una escena que va ser imposada a la confraria a canvi de poder col·locar el retaule a la capella de Sant Salvador—, obra que, segons Jaume Felip, possiblement correspon a una taula que avui es guarda a la Plebania de Montblanc. A la capella del Baptisteri es conserven dues taules laterals i la predel·la. Les taules laterals mostren escenes de la vida de santa Anna. La de l'esquerra presenta l'Anunci a santa Anna i la Nativitat de Maria. La de la dreta l'ocupen l'Anunci a sant Joaquim i l'Abraçada davant la Porta Daurada. La predel·la té tres compartiments que mostren, d'esquerra a dreta, la Mare de Déu Dolorosa, Crist Sofrent i sant Joan Evangelista.

L'any 1602 va signar i datar (*XPOPHORUS O. FACIEBAT. 1602*), un retaule dedicat al Sant Nom de Jesús,²² obra pintada per a una capella lateral de l'església de Santa Maria de Montblanc, de la qual es conserven quatre taules al Museu Comarcal. Els temes representats són escenes de la infància de Jesús: l'Adoració dels Reis, la Presentació al temple, la Fugida a Egipte i el Nen Jesús entre els Doctors. Les figures de l'àngel i la somera, a la taula de la Fugida a Egipte, denoten la seva inspiració en el gravat d'idèntic tema de Cornelis Cort segons Federico Zúccaro.

L'any 1603 va contractar amb la confraria del Roser de Bellpuig la pintura d'un retaule dedicat a la Mare de Déu del Roser.²³ A les capitulacions s'especificava que havia de pintar quinze taules amb el mateix nombre de Misteris del Rosari, a banda de policromar i daurar les talles i pintar les portes. Mentre va treballar a l'obra, el pintor va residir a Bellpuig, on els membres de la confraria li van procurar casa franca. Un cop acabat el retaule,

22 PALAU I DULCET, A.: *La Conca de Barberà. Monografia històrica i descriptiva*, Barcelona, 1912, p. 31. SABATÉ, R.: "El Sant Nom de Jesús", *La Cruz* (Tarragona) (9 gener 1932). BATLLE, *Los Monumentos...*, ob. cit., p. 31. SOLÉ MASERES, M.: *Guia del Museu-Arxiu de Montblanc i Comarca*, Sant Sadurní d'Anoia, 1981, s/p. *Memòria d'activitats al Centre de Conservació i Restauració de Béns Culturals Mobles de la Generalitat de Catalunya. 1982-1988*, Barcelona, 1988, p. 238. BADIA, "Els monuments...", ob. cit., p. 113. FELIP, "El retaule de Santa Anna...", ob. cit., p. 2. AVILA - SANTAMARÍA, "Las pinturas del retablo mayor...", ob. cit., p. 47. MATA, "Presentació de Jesús...", ob. cit., p. 203, cat. 158. ID, "El pintor montblanquí...", ob. cit., p. 77-103. ID: "El pintor Acaci Hortonedà...", ob. cit., p. 15-37.

23 MIRÓ, R.: "El retaule de Nostra Senyora del Roser, pintat per Ortoneda", *Miscel·lània d'Estudis. Edat Moderna. Quaderns de El Pregoner d'Urgell* (Bellpuig) 5 (1990) p. 11-16.

tant els comitents com el pintor van aportar dos perits per poder jutjar l'obra realitzada. El retaule va ser destruït l'any 1936.

El 4 d'agost de l'any 1608 Cristòfor Hortonedea va cobrar dels jurats de Vallmoll 130 lliures i 2 diners, a més de determinada quantitat de carn i una quartera de blat, a compte del que li devien per haver pintat un retaule dedicat al Sant Nom de Jesús, destinat a l'església parroquial.²⁴ No es tenien notícies de l'obra fins que es va identificar com a pertanyent al retaule una taula del Museu Diocesà de Tarragona, amb l'escena de la Fugida a Egipte, procedent de Vallmoll. La coincidència estilística i compositiva amb la mateixa escena del retaule del Sant Nom de Jesús de Montblanc, i la inspiració en el mateix gravat de Cornelis Cort segons Federico Zúccaro, en aquest cas seguint encara més fidelment el model —les figures de la Mare de Déu, l'Infant, l'àngel i la somera i la part conservada de sant Josep—, permeten atribuir la taula a Cristòfor Hortonedea i posar-la en relació amb el retaule de Vallmoll.²⁵

La darrera obra coneguda de Cristòfor Hortonedea és una taula, de procedència desconeguda, signada i datada a la base de l'altar (*XPOFORUS O. FACIEBAT. 1610*), que mostra l'escena de la Presentació de Jesús al temple²⁶ i que possiblement formava part de la predel·la d'un retaule. Una altra taula, un Calvari del Museu Diocesà, també de procedència desconeguda, mostra tot un seguit de coincidències estilístiques amb altres obres de Cristòfor Hortonedea, de tal manera que permet atribuir-la al pintor. Les figures representades, amb el Crist crucificat al centre, la Mare de Déu Dolorosa a l'esquerra i sant Joan a la dreta, denoten la mà del pintor, amb coincidències pel que fa als rostres, les mans, el paisatge del fons, etc. El mantell de sant Joan repeteix quasi exactament la disposició dels plecs del mantell de la figura de sant Pere, present a una de les taules laterals del sagrari del retaule de sant Llorenç de Rocallaura.

L'estil de Cristòfor Hortonedea és una barreja d'un substrat gòtic encara molt potent amb inclusió d'elements vistos als gravats d'origen italià que

24 SERRA VILARÓ, "Notas de archivo...", ob. cit., p. 142. GAVALDÀ, *El llibre de Vallmoll*, ob. cit., p. 116.

25 MATA, "Presentació de Jesús...", ob. cit. P. 203, cat. 158. ID, "El pintor montblanquí...", ob. cit., p. 77-103. ID, "El pintor Acaci Hortonedea...", ob. cit., p. 15-37.

26 BOFARULL, "Els Ortonedes...", ob. cit., p. 4. SERRA VILARÓ, "Notas de archivo...", ob. cit., p. 142, lám. IV. BATLLE, "Las pinturas góticas...", ob. cit., p. 218, cat. 37, lám. XX. ANGULO, *Pintura del siglo XVI...*, ob. cit., p. 341. AINAUD, *La pintura dels segles XVI...*, ob. cit., p. 86. GARRIGA, *L'Època del Renaixement*, ob. cit., p. 204. AVILA-SANTAMARÍA, "Las pinturas del retablo mayor...", ob. cit., p. 47. MATA, "Presentació de Jesús...", ob. cit., p. 203, cat. 158. ID, "El pintor montblanquí...", ob. cit., p. 77-103. ID, "El pintor Acaci Hortonedea...", ob. cit., p. 15-37.

utilitzava. L'allargament de les extremitats de les figures representades és un tret característic del pintor. El seu dibuix és elemental, i evidencia la seva incapacitat per aconseguir una composició mínimament elaborada quan no s'inspira en la d'un gravat concret. Tota la seva obra mostra un gran hieratisme, atemperat per l'ús d'uns colors intensos.

CONCLUSIONS

Els artistes montblanquins als quals s'ha fet referència poden servir com a exemple de la situació general de la pintura en l'àmbit de la zona tarraconense al llarg del segle XVI. Mentre que les obres de més importància s'encarregaven a artistes vinguts de fora, els pintors locals acaparaven el mercat de les confraries i les esglésies parroquials de les poblacions de la zona, que gràcies a la favorable situació econòmica van poder encarregar una munió d'obres, tot i que de característiques modestes. Malgrat les seves limitades capacitats artístiques, apreses en tallers familiars, alguns dels pintors locals tenien algunes inquietuds, que els portaven a intentar millorar les seves composicions inspirant-se en models gràfics arribats d'Itàlia.